

Szophia és logosz, nyelv és gondolat

Zsidóság és görögség: nyelv („Név”!) és gondolat. Vagy másképp: szophia és logosz. Zsidóság és kereszténység: judeozófia és krisztológia.

A Név maga kifejezi a zsidóságnak ezt a szellemi alapját. A négybetűs istennév (יהוה) *nyelvi* feladatot jelöl ki, nem *logikai* feladatot. *Nyelvi* feladatot: „kimondhatatlan, de kimondásra vár”.¹

A logosz az, ami elgondolhatóvá tesz. Minden, ami elgondolható, a logosznak köszönheti elgondolhatóságát; minden gondolat a logosznak köszönheti létét.

És minek köszönheti létét a logosz?

A zsidóság erre a kérdésre összpontosítja szellemét. Ezt fejezi ki a Név.

A Név a *nyelv* forrása. Kiejthetetlen és kiejtendő, és „az idők végén”, vagyis a megváltás pillanatában kiejthetővé válik. A nyelv a kimondhatatlan és kimondandó feszültsége. (V.ö. Szabó Lajos: az egyetlen misztérium. „Ebben benne van mindaz, amit mondunk, és mindaz, amit nem tudunk elmondani.”²) Minden kimondható a kimondhatatlan és kimondandó feszültségéből születik. (V.ö. Derrida!) A Névből születő nyelv a logosz forrása (a gondolat, az *arányt* kutató gondolat forrása).

A logocentrizmus a görög szellem hangsúlyát jelenti. De a logocentrikus kérdésfeltevés nem számol azzal a kérdéssel: minek köszönheti létezését a logosz? A logosz az elgondolhatóvá tevő; de a legnagyobb elgondolhatót még nem teszi elgondolhatóvá, csak akkor, ha elgondolhatóvá tudja tenni azt is, hogy miből születik a logosz. Ez csak a görög szellemet a zsidó szellemmel párosító keresztény szellemben vált lehetségessé: Anselmus *Proslogion*jában.

A görög gondolat végső kiteljesedése a kereszténységben következik be: Anselmus legnagyobb elgondolhatójában. Ez a logosz – a görög értelemben vett logosz, a legnagyobb elgondolhatót elgondolhatóvá tevő logosz, a legnagyobb elgondolhatót elgondoló logosz – beteljesülése.

A János-evangélium prológiusának logosza valóban úgy viszonylik a görög logoszhoz, mint a kereszténység a görögséghez: itt nem elgondolhatóvá tevő (és elgondoló) logoszról van szó, hanem *testet öltött* logoszról. Ez a testet öltött logosz *kereszthalált hal* – és *feltámad*. A Név kimondhatatlan – és a megváltás kimondhatóvá teszi. A görög logosz a *szofisztika lehetőségébe* bukik bele: abba, hogy *minden* elgondolható általa („jó és rossz tudása!”), de minden a *lehetőség* árnyékbirodalmába zárva (tehát már a Paradicsomon kívül, már kiűzve a Paradicsomból!) – és túléli saját bukását, legyőzi a szofisztika bennerejlő lehetőségét: mert az egyetlen legnagyobb *elgondolható* elgondolója lesz.

A görög logosz itt említett bukása a görög tragédiával köti össze a görög logoszt: a logosz bukása a tragikus hős bukása. Erre utal már a görög logosz (legein) és a (Buddha által meghatározott) szenvedés kapcsolata is.³ És nem véletlen, hogy a görög logosz megváltása a keresztény Anselmus istenbizonyítékában következik be.

A Név perspektívájából szemlélve a megváltás a *nyelv* megváltása – a görög logosz átkától. Mint ahogy a görög logoszban *minden* elgondolható („jó és rossz tudása”) – a lehetőség árnyékbirodalmába zárva – úgy a nyelvben minden kifejezhető, a lehetséges és a lehetetlen, az igaz és a hazug (vagy téves) egyaránt. De a Név kimondhatóvá válása azt jelenti, hogy a nyelv egyetlen olyan szóban összpontosul, amely csak az *egyetlen* valóságot, csak az egyetlen igazat, csak az egyetlen jót fejezi ki. Tehát olyan nyelvet jelent, amely visszaviszi a szellemet a Paradicsomba, feloldja a hasa-

1 V.ö. TÁBOR Béla: *A zsidóság két útja*. Pesti Szalon, 1990. 47-53.

2 SZABÓ Lajos: *Szemináriumi előadásai*, I. TYPOTEX, 1997. 173. [Itt olvasható](#)

3 Buddha „első nemes igazsága”: a szenvedés: együtt lenni azzal, amit (akit) nem szeretünk, és elszakítva lenni attól, amit (akit) szeretünk.

dást, a kettősséget, a bűnt.

Mert szóból vagy és szóba térsz vissza!

A logosz feltámadása

A logosz az, ami elgondolhatóvá tesz, a logosz az a fa, amelynek gyümölcse a gondolat; a Paradicsomban a „jó és rossz tudásának fája”.

Az „élet fája”: a nyelv, a kinyilatkoztatás, a hit fája.

„A jó és rossz tudásának fája”: a gondolkodás, az ítélet, a tudás fája.

A gondolathoz distancia is hozzátartozik: az a perspektivikus távolság, amelyről Pascal beszél, vagyis aminél se közelebről, se távolabbról nem lehet helyesen látni valamit.

A János-evangélium logosza azonban nem tesz elgondolhatóvá, mert testet öltött. Testet öltött, tehát elvesztette azt a képességét, hogy eleve elhatározott, eleve megszabott distanciát hozzon létre a gondolat és elgondolója közt. Vagy másképp: elvesztette azt a képességét, hogy helyes arányt, az Egy belső életét tükröző arányt teremtsen. A gondolatba mint tiszta formába belépett a daimón, amelynek specifikuma, hogy megbontja az arányt. A daimón: sorsteremtő, vagy inkább: sorshordozó. A logoszba a testetöltéssel sors költözött: a kereszthalál, a feltámadással.

A János-evangélium logosza nem tesz elgondolhatóvá – talán azért, mert a logosz addigra már mindent elgondolhatóvá tett, amit elgondolhatóvá tehetett. Vagyis – miután már bezárult (vagy kimerült), elgondolttá vált az elgondolásra érdemes elgondolhatók köre – ami egy korai változata volna „a filozófia lezárulásának” –, most már új szellemi forma következik: a hit. Ezt jelentené az, hogy lezárult egy aión, és új következik: itt az „aiónforduló”. Valójában a görög filozófia korának lezárulásáról van szó, s ennek legmagasabb fokú méltánylásáról, de ugyanakkor lezártágának deklarálásáról. Az új forma vagy a gnózis, vagy éppen a gnózissal szemben a pisztisz (hit). Még eldöntetlen kérdés, vajon a János-evangélium valóban a „gnosztikus evangélium”, vagy a gnoszticizmust transzcendáló pisztikus irányzat evangéliuma.

A logosz, az elgondolhatóság, a gondolkodáscentrikusság (logocentrikusság??) korának a lezárulására vallhatna, hogy beköszöntött a hellenizmus korszaka, hogy a szellemi élet központja Keletre toldott át, „orientalizálódott”, és ezzel a vallási érintettség és evidencia felé toldott el; még a filozófiai rendszerek is, talán Philón óta, tehát az újplatonikusok, újpythagoreusok, Plótinosz is. Ezen kívül ezt tanúsíthatná az is, hogy előtérbe kerültek a gnosztikusok és a misztériumvallások. János evangéliuma ennek az áramlatnak lesz legradikálisabban, *tisztán krisztianus* jelentkezési formája.

Szabó Lajos krisztianizmusa, logocentrikus biblicizmusa elsősorban éppen a János-evangélium mellé optált. Ez azt jelenti, hogy logocentrikus biblicizmusa (logocentrikus biblicizmusa) a logosz legérettebb, legtelítettebb, legkésőbbi, az önmagára alkalmazást legradikálisabban provokáló formáját választotta az interpretáció vonatkoztatási alapjául, vagy módszerül. (Hasonló viszonya volt fiatalabb korában a dialektikához is.)

A logosz nem mitikusan, hanem logosz-történetileg hal meg, és ugyanígy támad fel. Nem mitikusan támad fel, hanem *Anselmus istenbizonyítékában*, mint legnagyobb elgondolható. Szabó Lajos tehát kiragadta a Krisztus-alakot a „meghaló és feltámadó istenek” mitológiai sorából. Ilyen értelemben anti-drewsistának is mondható.⁴ Másrészt a János-Prológus vállalja logosz és mítosz határának pozícióját, mint ahogy más formában a gnosztikusok is vállalták ezt. A határpozíció döntő pontokon a mitikus kifejezésmódot is elfogadja saját kifejezésmódjául. Szabó Lajos azonosította magát Jánosnak ezzel a pozíciójával, de éppen ezért kellett – régi demitizáló magatartásának megfelelően – korrelátumként a nyelvmatézist is szembeállítania: csak így vált egyértelműen és félr-

⁴ Arthur Drews annak bizonyítására vállalkozott, hogy Jézus történetiségének nincsen történelmi bizonyítéka. Jézust a Közel-Kelet „meghaló és feltámadó isteneinek” sorában próbálta elhelyezni. Szabó Lajos elfogadta Drews történeti kutatásait, de – mint azt a fenti szöveg is hangsúlyozza – eredményeinek értelmezésében már nem Drewset követte, közelebb állt Hermann Raschkéhoz, akinek *Das Christusmysterium* című könyvére a magyar gondolkodók közül ő hívta fel először a figyelmet.

erthetetlenül logocentrikussá.⁵

A biblicizmus két hangsúlyának kapcsolata a nyelvmatézissel

A matézis maga a logocentrikusat jelentené végső kihegyezettségben. A logoszt centrális értelmében véve: mint *arányt*. (Az arány: osztás!) De – mint Szabó Lajos-tanulmányomban írtam⁶ – a *nyelvmatézis* „korrelátuma” a biblicizmus logocentrikus értelmezésének is, mert a logocentrizmus egyoldalú matematikai értelmezését kiegészíti a biblicizmus nyelvcentrikus értelmezésével (amit a Név sűrít magába!), vagyis a biblicizmust visszavezeti eredeti teljességébe.

A nyelvmatézis tehát az *igazságot* kimondó *nyelv* kutatása.

Az igazság: a logosz *nyelvmatematikai* kifejezése. Ez azt jelenti, hogy a logosz matematikai értelme szerint: *arány* (tehát $x : y = 1 : 1$). De ahhoz, hogy az így matematikai értelmébe visszavezetett logosz *igazság* legyen, vissza kell oldódnia ebből a képletből (formulából) a nyelvbe, a tetszés szerint behelyettesíthető Leerstellék⁷ végtelen skálájából az egyetlen *helyettesíthetetlen*, tehát valóságos nyelvbe, az emlékezés *elsődleges* formáját hordozó felejtést kiküszöbölő *másodlagos* emlékezésnek vissza kell oldódnia az elsődleges emlékezésbe. (Másképp: ahhoz, hogy a „logosz” *igazság* legyen, vissza kell oldódnia a szophiába.) Az elsődleges emlékezés az Egyre emlékszik, arra emlékszik, hogy „kettő nem létezik”⁸: ez az élet fája. A másodlagos emlékezés arra emlékszik (vagy *úgy* emlékszik), hogy „kettő létezik”, vagyis a „kettő” mindkét elemére (minden elemére) külön-külön emlékszik. „Jó és rossz”: „tetszés szerint elkülöníthető” két elem. Ez a halmazelmélet végső tartalma. És itt kell keresnünk Szabó Lajos halmazelmélet-kritikájának⁹ végső értelmét. Szabó Lajos halmazelmélet-kritikája érthetetlen marad, ha nem vesszük tudomásul, hogy biblicizmusa logocentrikus hangsúlyának korrelátuma a nyelvmatézis. A halmazelmülethez való viszonya csak a *nyelvmatézisnek* ebből a koncepciójából nyeri el értelmét.

Az igazság mint a logosz nyelvmatematikai kifejezése jelenik meg az Evangéliumnak abban a mondatában, amelyben a (testet öltött) logosz azt mondja magáról: „Én vagyok az út, az igazság, az élet.”

A logosz mint a „kettő létezik” elfogadásának lehetősége: „a jó és rossz” tudásának fája. Gyümölcse a „kettő létezik” (= nemcsak a „Jó” [αγαθον, agathon, כִּי טוֹב, ki tov] létezik, hanem ennek negatív tükörképe, a „rossz” is; ez rejti magában az önkényes – csak „in intellectu” – értelmezés lehetőségét is). Tehát a „jó és rossz tudása fájának” gyümölcse a „kettő létezik” elfogadása, amely elfeledteti a „kettő nem létezik” eredendő igazságát, az „élet fájának” gyümölcset: ez az a gondolat (a halmazelméleti gondolat), amely elfeledteti a nyelvet. (Ez az avidjá is: *annak* a nem tudása, hogy „kettő nem létezik.”) „A kisebb szomjúság, amely elfeledteti a nagyobb szomjúságot.”¹⁰

„A kontinuitás paradoxona”, ami Szabó Lajost annyira foglalkoztatta, végső fokon azonos azzal, amit az *Őstörténet* a „személyiség paradoxonának” nevez.

A bűn az a hasadás, ami az individuáció őstörténete.¹¹ Ezt egybekapcsolva azzal a meghatározással, hogy a bűn önmagunk felvilágosításának elmulasztása, vele egyenértékű fogalmazásként azt kapjuk, hogy a bűn a „kettő” létezővé emelése, tehát az az álmeismerés (= avidjá, mint tudásnak álcázott nem tudás), hogy „kettő létezik”. Olyan mértékben világosítjuk fel magunkat, amilyen mér-

5 Szabó Lajos nyelvmatézis-koncepciójának kifejtését lásd SZABÓ Lajos: *Id. mű*, 181–239., valamint Uő: *Adalékok a halmazelmélet kérdéseire* 2. in: Uő: *Tény és titok*. Medium, 1999. 142–155.

6 Szabó Lajosról. 1. fejezet. [Itt olvasható \(2. oldal\)](#).

7 Matematikai logikai kifejezés, nagyjából a szabad változó megfelelője.

8 SZABÓ Lajos: *Szemináriumi előadások*. I. 211., valamint Uő: *Adalékok a halmazelmélet kérdéseire* 2. címen megjelent tanulmánya in: Uő: *Tény és titok*. Medium, 1999. 144.

9 SZABÓ Lajos: *Adalékok a halmazelmélet kérdéseire*. Életünk, 1989/9-10. Szabó Lajos emlékszáma, 809–812.

10 *Utószó A zsidóság két útja 2. kiadásához*. 2. fejezet.

11 A „bűn mint individuáció” gondolatköréhez lásd: *Szeresd ellenségedet*. [Itt olvasható \(2. oldal\)](#).

tékben ezt a hamis evidenciával feltöltött megismerést (avidját) lebontjuk arról az eredeti megismerésről, amelyre ráakódott, és amelyet így hozzáférhetetlenné tett számunkra: tehát annak a tudásáról, hogy „kettő nem létezik”.

Az őshasadás az a szakadék, amelyet a teremtő a teremtéssel teremt.¹² Ilyen értelemben azt mondhatjuk, hogy a bűn a teremtésnek ezt a struktúrmozzanatát izolálja, ezt a struktúrmozzanatát saját önálló struktúrájává avatja.

A *kísértés* mögött rejlő őssztruktúra még csak *annak* a hangsúlynak kiemelése és izolálása a megkísértett részéről, hogy Isten (a teremtő) az embert saját képmására teremtette, de a megkísértett még nem kísérli meg behelyettesíteni magát a teremtő helyébe. Ezt már a kísértés ingatag egyensúlyának felbomlása: a bűn választja létformájául.

Mindez a halmazelmélet-kritika *etikai* aspektusa is.

A legmélyebb ellentmondás: kettő létezik és kettő nem létezik

A „jó és rossz tudása” az eredendő hasadást – két *ellentmondó* részre hasadást – jelenti, vagyis annak a tudása, hogy „kettő létezik”. Ezzel szemben „az élet fája” a héber eredetiben: עץ החיים, éc hahájim, vagyis valami olyan termőfa, aminek lényege, hogy „egy”, mégpedig *poláris* egy, mert a חיים (hájim, „élet”) duális forma. A duális pedig olyan „kettő”, ami valójában „egy” (két szem, két fül stb.), mert a polaritás viszonyában állnak, és ha egyikük nem működik, a másik csak „fél”: ezért beszél pl. a magyar nyelv „fél szemről”, „fél kézről”, „fél lábról”.

Az „ellentmondás”, amiről a káoszelmélet beszél: az egészben feloldódni, az egész funkciójává válni *képtelen* rész.

Az ellentmondás a tér parazitája. Nem sugároz teret magából, csak elszív teret más létezőktől. Az ellentmondás olyan, mint a „fekete lyuk”: minden teret elnyel, de nem sugároz ki semmi teret.

A tér: mozgás a „Másik” felé. A „Másik” *felől* érkező mozgást is ilyen mozgássá – a „Másik” felé irányuló mozgássá alakítja át. Csak így nyeri el értelmét az, hogy „a tér nem tartály”, hogy az „üres tér” az „abszolút tér” a nem létező.

Ellentmondás: „Két billiárdgolyó összeütközése” (Szabó Lajos).

Ellentmondás = végesség, zsúfoltság, áthatolhatatlanság. A tér hiánya, az áthatás hiánya, a plerómán kívüli életforma.¹³ Mindez azonban csak a felszíni (*relatív*e felszíni) ellentmondásra érvényes: minden olyan ellentmondásra, amely annak az illúzióknak a tartalma, hogy „kettő létezik”. Minél apodiktikusabb jelleget ölt ez az illúzió, annál felszínesebb, annál rombolóbb és roncsolóbb, annál feloldhatatlanabb az ellentmondás. Minden „mélyebb” ellentmondásra az a jellemző a felszínesekkel szemben, hogy a „kettő létezik” illúziója fellazultabb, hogy nyitottabb a tér stb. befogadására. („Annál felszínesebb” = a középponttól egyre jobban távolodó.)

A *legmélyebb* ellentmondás az *ellentéte* minden olyan ellentmondásnak, ami *nem* a legmélyebb. Ez nem rész-ellentmondás, hanem *totális* ellentmondás: annak az ellentmondása, hogy „kettő *nem* létezik”, és míg a felszínesebb ellentmondásoknak kiterjedésük van, a *legmélyebb* ellentmondásnak kisugárzása. Itt *minden* ellentét áthatja egymást: ez az *örvény* – és ez a pleróma.

A „keressétek először a mennyek országát” ellentéte a „keressétek először a halmaz országát”. Az előbbi a léttagító irány, a felszínes ellentmondások mélyebb ellentmondásban való feloldásának követelménye, az utóbbi a létszaporító ellentmondás, a mélyebb ellentmondások (a nagyobb szomjúság) felejtése. Közösség-maximum és közösség-minimum viszonya.

Ennek a gondolatmenetnek az a mondata, amely szerint az ellentmondás ott adott jellemzése „csak a felszíni – vagy relatív e felszíni – ellentmondásra vonatkozik”, megkérdőjelezhető, illetve továbbgondolva feloldható, mert a legmélyebb ellentmondás – az, amiben megvalósul az, hogy

¹² V.ö. *A szentség értelmezéséhez. Itt olvasható (4. oldal).*

¹³ Pleróma (teljesség), a gnózisban a kezdeti teljesség, a szellemi lények (aiónok) összessége és lakhelye.

„kettő nem létezik” – a polaritás. Mégpedig azért, mert a polaritás nem kettő, hanem három¹⁴: a két pólus és a két pólus egysége, az a sajátságuk, hogy csak egymásban (kölcönösen egymásban) léteznek, és noha ez a létezésük mint polaritás a „kettő” valamilyen létezési formáját mutatja – tehát mintha azt testesítenék meg, hogy „kettő létezik” (hiszen ez az ő létük!) –, egész létezésük ugyanakkor mégis annak a megtestesülése, hogy kettő nem létezik, mert hiszen csak mint egyetlen bont-hatatlan egység két pólusa léteznek. A legmélyebb ellentmondás tehát az, hogy kettő létezik és kettő nem létezik, és hogy ez a „két igazság” azonos, egyetlen igazság. A végesség itt végtelenné válik, és a végtelenség végessé. Ez az a pont, ahol a tér idővé lesz (a pólusok szüntelenül indukálják egymást: a szubsztancia verbummá alakul át) és az idő térré (a polaritás minden történés végső tere, minden verbum szubsztanciája).

Ezzel a gondolatmenettel megszabadulhatunk a *kettős igazság* veszélyétől, amely az eredeti fogalmazásban még jelen volt.

A bibliai teremtés- és bűnbeesés-fejezetek és a buddhai oksági láncolat közti kapcsolathoz

Az avidjának a Bibliában a reduktív úton felfedezhető agnózia felel meg: a teremtett ember nem ismeri Istenhez való viszonyát, sem Istennel való azonosságáról nem tud, sem azt nem tudja, mit jelent az, hogy Isten őt saját képére és hasonlatosságára teremtette. Tehát az alapértékelés nem-tudása. (A megismerés és tudás itt a \aleph -t (jadá) jelenti, vagyis azt az erotikusan telített tudást, amelyből az individuáció után a szexuális ösztön is fakad, vagy ami a plerómában Szophia megismerésvágyát oly kifejezetten erotikussá teszi¹⁵.) Ebből az agnóziából fakad az individuáció vágyának, az akarattól elágazó önkénynek a lehetősége. Ez az individuációs, önállósági, énmámorra törő vágy mint lehetőség a ψ -ba (náhás, kígyó és mágus) kivetítve jelenik meg a bűnbeesés-mítoszban. A buddhai oksági láncolatban ennek a *szamkhara* felel meg. A *vinjána* pedig a „jó és rossz tudásának” – tehát a tudás (emlékezés) és a tudás *elfelejtésének* – fáján termő gyümölcsnek.

Az *avidjá* annak a tudásnak (evidenciának) hiánya, hogy a térben és időben egymástól különbözőként tapasztalt egyedi létezési formák ugyanannak az egy létezőnek megnyilvánulásai. A különbözők éppúgy tartalmazzák ezt a közös egyet, mint azt, ami megkülönbözteti őket egymástól, de az elől, aki az *avidját* nem győzte le magában, elfedik a különbségek az azonosságot. Buddha kauzálnexusában mindez az emberre vonatkozik: az egyéniség és személyiség viszonyára. Az *avidjá* tehát azt jelenti, hogy az egyénekben nem tapasztaljuk evidensen – ugyanolyan evidensen, mint egyéniségüket – a személyiséget, a kör középpontját.

Az *avidjá* ellentéte, a véda a személyiség tudása önmagáról. Ez tehát igazság és evidencia egybeesése, azonossága.* A véda mint az *avidjá* ellentéte tehát *egészlátást*, „*egy-érzékenységet*” jelent.

A *vinjána* viszont már az *avidjá* szférájába tartozik: az *egyéniség* tudása önmagáról, amelyből az egyén (*náma-rúpa*: „Name und Körperlichkeit”) keletkezik. Ez tehát a *szomatizáló* megismerés, amely ebben a dimenzióban a buddhizmus felfogása szerint éppúgy patogén (szó szerinti értelemben: szenvedést előidéző), mint a gnózisban a Szophia megismerés-hübrisze (szóma-széma¹⁶) és a pszichopatológiában a hamis azonosság, hamis evidencia.

Szamkhara („Gestaltungen”) = v.ö. „*ahamkhara*”! A *szamkhara* az *egyedi forma* létrehozásának szükséglete, mint az Egyről nem tudó *avidjá* következménye.

Avidjá: annak a *nem tudása*, hogy kettő nem létezik. Vagy másképp: az a hamis tudás, hogy

14 V.ö. *A szellem értelmezéséhez. Itt olvasható (3. oldal).*

15 Tábor Béla itt a valentianus gnózis Szophia-mítoszára utal; l. pl. *János Apokrif-jének* hosszabb változatát (NHC.II.) 9,25, idézi: Giacomo FILORAMO: *A gnoszticizmus története*. Paulus, 2001. 162skk.

* „A tudást” kifejezi a *vidjá* szó is, lásd Wenz, *Tibetian Yoga*. 361.

16 Szóma ($\sigma\omega\mu\alpha$) = test, széma ($\sigma\eta\mu\alpha$) = jel, pecsét, sír.

kettő létezik. (A Szabó Lajosról írott tanulmányom szerint: ez a kultúra volna.¹⁷)

A nem tudás (avidjá) úgy jön létre, hogy *elfordulunk* a tudástól.

A híd, amely az értelmezésből a létezéshez vezet

A logosz: a megismertető, a feltáró, a titkokat leleplező, a megjelenítő, a jelenné tevő. (A logosz a rejtetlenítő!) A logosz: az értelmezés forrása és mértéke. Minden értelmezés azzal az igénnyel lép fel, hogy a logosz értelmezi benne önmagát. Az értelmezés előfeltétele, hogy az értelmező is, az értelmezett is a logosz transzformációja.

A logosz: az *értelmezés szabadsága*. Vagy legalábbis: autonómiája. Ezért: „a jó és rossz tudásának fája”.

A bibliai bűnbeesés-mítosznak polémikus éle van: a jó és rossz tudásának fájára vonatkozó tilalom a *logosz ellen*, az autonóm értelmezés forrása ellen irányul – a nyelvrealitás védelmében.

A nyelv a *létezés kötöttsége*. Ezért: „az élet fája”. A híd, amely az értelmezésből a létezéshez vezet egyben az a híd, amely a gondolatból (a logoszból) a nyelvhez vezet.

Hol van az a híd, amely az értelmezésből a létezéshez vezet? Vagy Anselmus kifejezésével, az *in intellectu-tól az in re-hez?*

Ez a híd a *közösség*, közelebről: az *értelmező* közösség, az értelmezésből táplálkozó, és az értelmezést tápláló közösség. Innen megint továbbléphetünk a közösség konkretizálásához: ez az értelmezés nem absztrakt lényegiség, hanem *személyes reláció*. Az „értelmező” mindig értelmező személyeket jelent, az „értelmezésből táplálkozó” olyan személyeket, akik szellemileg (és jórészt lelkileg is) az értelmező személyeknek értelmező produktivitásából táplálkoznak, az „értelmezést tápláló” pedig olyan személyeket, akik az értelmező személyek értelmező produktivitását és annak eredményét táplálják. De maga az értelmező személy és értelmezése ebből a táplálkozásból születik: „azzá lesz, amiből táplálkozik”. És ugyanígy a közösség minden táplálkozó tagja is, és maga az egész közösség is.

Marx: „Az elmélet anyagi erővé válik, ha a tömegek tudatába hatol.” És mélyebben: Franz Baader: „Eros, Alimentation, Orientation.”

Ez az utóbbi adja a legfontosabb útbaigazítást: a legfontosabbat és a legpontosabbat. Az „*actus generationis*” (nemző aktus) a közösség lényegi modelljének tekinthető. Ez a szerelmi aktus és a közösség egyaránt *megtermékenyítő és megtermékenyülő viszonya*. De ahhoz, hogy a megtermékenyítő meg tudjon termékenyíteni, neki is meg kell termékenyülnie, egy másik szinten. (Ez a bachofeni szellem–férfi–nő hármasság,¹⁸ és ezt fejezi ki az is, hogy „Isten előtt mindnyájan nők vagyunk”.) Az androgüneitás ennek a kettőnek azonossága, és minden azonosság ebben az értelemben androgüneitás. A mitikus androgüneitás-hitek sebezhetősége abban rejlik, hogy megrekednek az imaginációban, és nem törnek át az azonosságig, az identifikációig.*

17 V.ö. *Szabó Lajosról*. 7. fejezet.

18 Johann Jacob BACHOFEN: *A mítosz és az ősi társadalom*. Ford. Kárpáty Csilla, Mohay András, Ürögdi Györgyné. Budapest, 1978.

*Az olyan kultikus közösségekben, amelyekben az androginitás visszahódítása a vezérlő cél (az üdvözülés), ennek a célnak az a pszichológiai tartalma, hogy a kétneműség szüntelen szexuális gyönyört jelent, megszakítatlan kohabitációt. De ez a tartalom túllép a pszichológiain: azt fejezi ki, hogy *a kezdet az öröm* (és ezért mondhatjuk, hogy az öröm a kezdet fellobbanása). Ezt tartalmazza az Éden-mítosz is. És Arisztotelész szerint a tiszta theória, a nusz (szellem) önszemlélése egyben az abszolút megszakítatlan hédoné.

Ha a primitívek vallásának végső értéke valóban a „kétneműség” a maga hedonisztikus tartalmával, ahogy ezt Winthuis (Josef WINTHUIS: *Das Zweigeschlechterwesen bei den Zentralaustraliern und anderen Völkern*. Lipcse, 1928.) állítja, akkor a primitívek vallása valóban „primitív” vallás, a szó pejoratív értelmében: végső értéknek nem az „elgondolható legnagyobbat” választja, hanem egy érzékileg korlátozott „legnagyobb gyönyört”. Természetvallás, nem szellemi vallás. Filozófiai illusztrációval: legfeljebb Feuerbach szintjét éri el, aki valószínűleg csakugyan

Közösség és egyén

Hirsch: „Magának a nyílt létnek elzárását egy – léleknek nevezett – létezőbe Platón „lanthanein”-nek nevezi, az elzárkózást léthének, a lét korábbi, a lélek előtti nyíltságának helyreállítását anamnészisnek.”¹⁹

Az ember alapszükséglete: hogy személy legyen, ne csak egyén. Személy-létének feltétele (és megnyilvánulása), hogy közösségben él, hogy nincs egyedül, hogy áttöri a „moi”-t. A második személy olyan személy, aki legalább valamilyen vonatkozásban nem zárkózik magába előlem, hanem megnyitja magát nekem, „nyitott” az irányomban, ami csak akkor lehetséges, ha önmaga előtt is megnyitja magát. Ez nem jelenti azt, hogy rejtettségét teljesen megszünteti: de jellé alakítja át, vagyis olyan rejtettségé, amelyet én személyes–nyelvi–megértő erőfeszítésemmel megfejtetek. Amilyen mértékben ez kölcsönösen megtörténik, olyan mértékben lesz az első és második személy egymást áthatásából személyiség.

Hogy a másik meg tudja magát nyitni és meg akarja magát nyitni, annak köszönhető, és már önmagában véve is annak a jele, hogy eredendően a személyiség rejlik benne (a „rarakódások” mögött²⁰); s ugyanígy az is, hogy ennek a másiknak jellé alakult rejtettségét én meg tudom és meg akarom fejteni.

Földrengés. Kezdetrengés. Lélekrengés. Létrengés. Értékrengés. Igazságrengés.

Az egyén a közösséghez:

Közösségre van szükségem.

1/ Az egyedüllét ellen, mert az egyedüllétben az a szétszóródás jelentkezik, ami a semmi; közösségre van tehát szükségem a semmi kivédéséhez;

2/ hogy a rámháruló feladatok megoldásához segítséget kapjak, mert a létezés munkamegosztására utalt egyén vagyok;

3/ hogy legyen elismerőm, s így érezni és asszimilálni tudjam önértékemet, vagyis növelni létkvantumomat;

4/ hogy elismerhető vagy elutasítható értékek világába jussak, vagyis élő tartalma legyen életemnek;

5/ hogy legyen ki előtt *kifejezni* magam, vagyis önkifejezéseim jelentőségre tegyenek szert, mégha csak minimálisan is, és legyen, akinek a kifejezéseit megérthetem;

6/ hogy részesévé váljak a nyelvnek, a szónak;

7/ hogy akcióim, létmegnyilvánulásaim ellenállásba ütközhessenek, és így győzhessek vagy vereséget szenvedhessek;

8/ hogy részesévé váljak a szeretetnek vagy legalább az erőszónak.

örömét lenné benne. De mitikus burka lehet egy szellemi vallásnak, ahol a kétneműség csak csonka (mert néma) szimbóluma a „szó” (logosz) által trinitássá kiegészített kétszemélyűségnek (én–te). A görög pederasztia (Platón!) kapcsolatos az androginitás-ideállal. Hasonlóképpen a körülmetélés rítusa is!

¹⁹ Walter HIRSCH: *Platons Weg zum Mythos*. Berlin, 1971. 124. Tábor Bélánál az idézet németül.

²⁰ V.ö. [A szellemről](#).